

НАСТАВА И ВАСПИТАЊЕ

ЧАСОПИС ЗА ПЕДАГОШКА ПИТАЊА
ГОДИНА VII, БРОЈ 2, 1958.

Ђорђе Лекић
професор — Вршац

О ЈЕДНОМ „НОВОМ” СХВАТАЊУ НАСТАВЕ ЦРТАЊА

У објављеним радовима и оценама друг *Б. Карлаварис* истиче „*ново*” схватање наставе цртања. Овом приликом желимо да анализирамо основне захтеве не улазећи у позитивне појединости којих има у схватањима друга *Б. Карлавариса* (у даљем излагању БК).

Да пођемо од тога како друг БК схвата лепо: који су његови извори, која је његова основна намена, какву улогу има наше „ја” у томе, како се лепо јавља у процесу сазнања објективне стварности и како се на основу свега тога изводи естетско васпитање. Из излагања БК добија се утисак да лепо постоји ван конкретно датах предмета и појава. Оно се јавља у њима зависно од нашег „личног” става. Према томе извори осећања лепог су апсолутне субјективне природе. Свако вођење, сматра БК, је укалупљивање дечје природе. Међутим, тачно је, да се осећања уопште, па према томе и естетска осећања, јављају једино преко неког облика сазнања: осећаја, опажаја, претставе, појма, суда и закључка. Ови се елементи не могу уткати у дечја осећања, већ се осећања јављају, развијају и обликују, зависно од индивидуалности, према поменутиим облицима сазнања објективног света. Осећања која се том приликом јављају претстављају емоционални тон, али не одређују свет ствари и појава. Дете је слободно да изрази „лични емотивни став” према предметима и појавама, али не може да занемари утицај који њихово реално присуство остварује. Немогуће је опажати предмет а не видети његове димензије, положај делова, боју, сенку и остало, јер наш израз у цртању није само резултат „н а ш е г с т а в а” већ и производ својстава предмета и појава. Упознавање тих реалних својстава не долази само по себи, то треба организовано посматрати, мерити и упоређивати. То је једино правилан пут у васпитању. Једно од начела која важе за васпитање дечјих естетских перцепција јесте принцип поступности, очигледности и непосредности. Деца поседују личне квалитете, које треба подржавати, али не прецењивати и потпуно препустити случајности. Вирилистички правац у естетском васпитању показао је своје вредности. О томе има довољно научних података и зато се не треба враћати на његове варијанте у „н о в о м” издању као што покушава друг БК.

Естетско васпитање није само себи циљ и не може бити независно од осталих компонената васпитања. Оно треба да помогне све видове образовања ако желимо да

постане саставни део васпитања уопште. „Нема свеобухватног” „личног става” без огромног искуства прожетог интелектуалним тумачењима и односом према свету, — правилно подвлачи В. Живковић. (НВ, бр. 4/57 год. стр. 207). Богат емоционални живот није само резултат ликовног васпитања, то је производ читавог низа компонената и облика делатности. Према томе, погрешно је сматрати да се та сложена одлика може изграђивати искључиво у цртању као наставном предмету. Цртање је само једна од могућности за ту делатност. Деца откривају елементе лепога на предметима и појавама и уносе их у производе свога рада (цртеже) дајући им свој емоционални тон, али у томе „личном ставу” (како га назива друг БК) не треба видети одређену платформу са које се постижу одговарајуће норме у естетском васпитању.

Други проблем у „новом” схватању друга БК је питање метода рада и методског поступка у естетском васпитању. За решење овог питања треба, пре свега, разликовати научно-истраживачке, логичке методе у ликовном стваралаштву и наставне методе у пракси цртања као предмета. Друг БК не прави никакву разлику између њих. Препоручује „лични став” деце као да она имају сасвим одређен стваралачки циљ. Не треба заборавити да дете цртајући открива о д н о с е да би их схватило, а одрастао уметник преко тих односа понире у суштину и законитост њихове међусобне условљености. Превиђајући ту разлику између деце и одраслих, друг БК узима само једну црту реалистичког стваралаштва, само његову имитативно-натуралистичку одлику и вештачки је калемити на наставу цртања у осмогодишњој школи. Класични реализам има и својих позитивних црта, које друг БК не узима у обзир. АКО се „стара” схватања у настави цртања ослањају на тај веома богат правац стваралаштва, у чему се слажемо са другом БК, онда не треба, од свега што карактерише реализам, за наставу цртања узети само његову имитативно-натуралистичку црту. Метафизички издвојена од свог система и придодата савременој настави цртања та одлика класичног реализма је, нема сумње, застарела и ненаучна. Али, не треба заборавити да се та одлика класичног реализма у методском поступку наставе цртања у осмогодишњој школи не јавља изоловано, како погрешно мисли друг БК, већ уз остала настојања да се образује свестрано развијена личност, личност која је обавезна не само да се емотивно опредељује, већ и да упоређује, прецизно мери, прорачунава и друго, што је неопходно радном човеку. „Стара” схватања у настави цртања нису дословно изведена из класичног реализма, нити пак „нова” могу да буду буквално преношење неких савремених концепција сликарства у наставу цртања. Чињеница је да се данас не слика, како је радио П. Јовановић. Постоје многобројне групе савремених ликовних уметника које раде, излажу и освајају публику свака на свој начин. Ти напори да се осавремени ликовно стваралаштво заслужују пажњу, али не и дефинитивно признање. Њихови напори значе тражење (па и лутање) које је дозвољено у ликовном стваралаштву, али не и у наставном процесу где сваки јефтин експеримент стаје веома скупо целокупну младу генерацију. Кад су у питању концепције које оријентишу наставни процес, а на то претендује друг БК, онда не треба бити револуционаран по сваку цену, у стилу трке за „новим”. Нарочито треба бити обазрив у транспозицији метода рада из области ликовног стваралаштва у област наставе цртања. Оно што је „старо” у ликовном стваралаштву не мора, по правилу, да смета настави цртања која има вишеструки значај у осмогодишњој школи. Слажемо се са другом БК да се нови циљеви наставе цртања не могу остварити старим методским поступком, али се методски поступак суштински не мења ако се у цртању окомимо против спретне руке, изоштреног дечјег ока, смисла за упоређивање и

разликовање и (као БК) устолучимо „емоционални садржај деце, односно откривамо и подржавамо код васпитаника један лични став (?!) према појавама спољног света.” (ПС. бр. 1/57 год. стр. 59) Методски поступак треба изграђивати према јасним, прецизним и друштвено целисходним задацима наставе цртања у обавезној школи, према провереним методско-дидактичким захтевима и, разуме се, према признатим савременим схватањима у ликовном стваралаштву, а не према концепцијама група и небулозним „свеобухватним односима” појединаца.

Посебну анализу заслужује цртање као наставни предмет у обавезној школи. У име реформе школства друг БК ауторитативно класификује схватања о настави цртања на „стара” и „нова”. Декларишући се за „ново” он решава питање наставе цртања једноставно и лако. У цртању као наставном предмету види само могућност за савремено ликовно васпитање, а све друге вредности и задатке узгред напомиње или их просто игнорише. Нека је тачно да деца доживљавају свет више емоционално него рационално, али то није пут који треба следити у планском васпитању. Потребни су нам људи који ће разумно и практично да мењају и улепшавају своју околину, а не само да је емоционално обоје према „личном ставу”. Не можемо занемарити сву педагошку и практичну вредност ради надувеног естетског феномена. Сваки може и треба да цени овај посао, па и друг БК, али му то не даје за право да га ставља испред свих осталих друштвено-корисних занимања.

Настојећи да цртању одреди улогу коју он жели, а не која му припада, друг БК погрешно решава неколико важних наставних питања.

Прво. БК узима садржај ликовног стваралаштва и преноси га на наставу цртања као да између тих појмова нема никакве разлике. Заједнички део њиховог садржаја није довољан логички разлог да се њихов садржај у целини идентификује. Цртање је предмет са одређеним наставним задацима, а ликовно стваралаштво једна грана уметности. Цртање треба и може да научи свако дете које има нормално развијен ум, око и руку. Ликовно стваралаштво, међутим, захтева, поред менталног и физичког здравља, одговарајуће диспозиције и систематско образовање у том смислу. Слажемо се са другом БК да задатак наставе цртања није само у томе да деца без одушевљења и интимног импулса дају верну слику предмета и појава у стилу пасивне имитације. Дечји цртеж треба да претставља синтезу свега што је дете у непосредном опажању видело, осетило и доживело. Цртајући, деца се ликовно васпитавају, али то не значи да су настава цртања и ликовно стваралаштво исто. Цртање у основној школи није само припрема за ликовна стваралаштва већ и за целисходан начин изражавања у занатству, техници, архитектури и другим облицима људске делатности. Друг БК занемарује ове вредности и својим захтевима их потискује у трећи план. Због тога сматра да дидактичко-технички елементи не спадају у садржај наставе цртања у обавезној школи. По ком мерилу бисмо онда ту улогу одредили неком другом наставном предмету? Шта ће бити са техничким образовањем ако сваки предмет остварује искључиво свој уски задатак?!

За извођење дидактичко-техничког цртања, засада не постоји бољи начин од шематског приказивања. Шематски израз је лак, спретан и претставља веома ефикасно средство у дидактичко-техничкој улози наставе цртања. Тачно је то да шематски израз донекле смета стваралачко цртање, али је штета незнатна у односу на помоћ коју наставници имају у целокупном наставном току. Да набројим само изразите случајеве: илустрација текста у матерњем језику, приказивање функција унутрашњих органа у природопису, цртање историских карата, тумачење основних географских појмова,

припремање шема за израду модела и др. Уосталом, практичари би веома радо прихватили „нови” пут „у дидактичко-техничком цртању, ако би им теоретичари који императивно одбацују „старо” пружили нешто савременије од шематског израза.

Желећи да припреми терен и прибави оправдање за своја „нова” схватања у настави цртања, друг БК чини озбиљне грешке у одређивању садржаја појма естетског васпитања. „У пракси се — сматра БК погрешно — естетском васпитању додају хигијенске и друштвене навике...”. Овакво једнострано тумачење педагошких захтева ради неке „чистоте појма естетског васпитања” штетно се одражава на васпитање уопште. Због тога, сматрамо, није сувишно, нити погрешно, захтевати да дечји цртеж, поред осталог, буде чист, уредан, тачан и адекватан у релативном смислу и да се то узме у обзир при оцењивању. Борећи се за што свестраније квалитете нашег радног човека, васпитач не може да одбаци све интелектуалне и техничке елементе у цртању да би се изборио за неки „чисто естетски феномен”. Дозволимо другу БК да нам својим правилним начелним ставом то потврди: „Ниједан од видова васпитања не треба да доминира и да тиме условљава карактер осталих. Без њиховог јединства не може се правилно остварити ниједан од њих.” (ПС. бр. 7/56 год. стр. 445)

Друго. БК издваја цртање из система корелације са осталим наставним предметима, као да сваки предмет има свој искључиви задатак. То фрагментарно схватање улоге појединих наставних предмета у односу на општи задатак школе претставља тешкоћу у наставном раду. Нема предмета „који су углавном одређени да допринесу естетском васпитању” (НВ. бр. 9/57 год. стр. 542) — према томе, то не може бити ни цртање у општеобразовној школи. Сваки предмет има своју основну намену, али је остварује у апсолутној сагласности са свим наставним предметима.

Друг БК греши што из општих формулација естетског васпитања једнострано одређује посебне задатке цртања као наставног предмета. На пример, он правилно примећује: „Човекова активност у животу не своди се само на интелектуални, мануелни рад, већ и на један морални и естетски став према свету” (ПС. бр. 7/56 год. стр. 443). Та иста мисао по нашем логичком нагласку гласила би: „Човекова активност у животу не своди се само на један морални и естетски став, већ и на интелектуални и мануелни рад.” Ова инверзија показује да се из једног правилног општег става о естетском васпитању не могу метафизички издвојити посебни закључци и делити појединим наставним предметима.

Ограничено место које друг БК даје цртању у настави је, поред осталог, и резултат уских дефиниција уметности. На пример, он каже: „...уметност је уствари афирмација естетских тежњи човекових” (ПС. бр. 7/56 год. стр. 443). Зар само естетских?! — Ако је тако, онда је уметност мало корисна, а веома скупа друштвена делатност. По истој логици цртање ће бити мало вредан наставни предмет ако му одредимо само улогу естетског нијансирања. Положај цртања је одређен формалистичким принципијелним ставовима. На пример, друг БК је енергично „против тога да се технички елементи мешају са ликовним” (ПС бр. 7/56 год. стр. 448). Мишљења смо да се они не смеју идентификовати, али се у конструктивној пракси могу преплитати (да не кажемо „мешати”) и допуњавати у циљу хармоничног општег образовања.

Треће. Новим схватањем наставе цртања ремети се процес сазнања и ток општег образовања свестране личности. Психологија (на коју се позива друг БК) недвосмислено тврди да су предмети и појаве објективног света извор сазнања и да у тој изворности

постоје три ступња у развоју осећања. На првом ступњу извор осећања су: звук, мирис, боја, облик, димензије и друга својства предмета и појава које непосредно перципирамо. На том ступњу треба помоћи деци да посматрају и претстављају конкретне естетске елементе. Друг БК категорички одбацује овај ступањ са мотивацијом да то спутава слободан дечји ликовни израз. На другом ступњу сазнања извор осећања нису само спољашње одлике већ и вредност перципираних предмета и појава у личном и друштвеном смислу. Због тога, на овом ступњу, деца постепено потискују прецизан емпириски израз линија и боја стварајући више места машти и свом унутрашњем свету. Значи, упоредо са сазнањем и развојем осећања постепено опада имитативно-натуралистичка тенденција у цртању. Друг БК смело прескаче ова два ступња и истиче трећи, где се осећања јављају зависно од нашег личног става. Овај ступањ претставља висок степен емотивног и богатство унутрашњег живота и продуктивне маште. Период обесхрабрења долази са првим реалним чињеницама које дете прими у организованом васпитању. Са „личним ставом” је свршено ако га учитељ не прихвати и даље развија помоћу опробаних методичких начела без обзира да ли су иста „старог” или „новог” порекла. Основна погрешка је у томе што друг БК статички поставља однос рационалних, емотивних и имитативних елемената и не претпоставља дијалектичку комбинацију истих на појединим ступњевима сазнања. Слажемо се са другом БК да механичке вежбе ока и руке треба избацити из цртања, али се не слажемо да су сви потези имитативно-натуралистичког смера механички ако су изведени по смишљеном методском поступку васпитача. Није потребно доказивати да се „смисао за лепо не може развити искључивом бригом за спољну форму цртања и његову тачност”, али је апсурдно сматрати да „се лепо налази у емоционалном ставу који је преточен у неки материјал, у овом случају у линије и боје” (ПС, бр. 1/57 стр. 60). Како је то механичко претакање осећања у материјал?! Ми смо противу механичких вежби у цртању, али смо и противу механистичког манипулисања осећањима.

Ако „постигнута техничка вештина и објективност немају никакав значај за свестрано развијање васпитаника” (ПС бр. 1/57 страна 60), онда је крајње естетизирајући „лични став” друга БК директно супротан правилном процесу сазнања и циљу васпитања. Може ли „лични емоционални став”, одвојен од објективности, плодотворно да се „пренесе на своје савременике”? (ПС, бр. 1/57 стр. 59) — Сигурно да не може, ако се жели активна и слободна, свестрано развијена личност.

Четврто. Друг БК издваја дете за себе и по себи, „а ми знамо — правилно примећује друг В. Живковић (НВ, бр. 4/57 год. стр. 206) — за стварно дете нашег радног човека и посматрамо га у нашем времену и простору”. Лични став некаквог чуда од детета и суштина ликовног стваралаштва, по мишљењу БК, одређује методски поступак сводећи га на најмању меру. Због тога је друг БК противу показивања и вођења. И ми смо противу шаблона, али смо и противу буквалног схватања учитељеве помоћи деци у изналажењу односа и преношења позитивног техничког искуства. Учитељско показно цртање, сматра Тјеплов, показује деци не само производ већ и процес рада (Психолошка питања уметничког васпитања ПКЗ/47 год. Загреб стр. 157—180). Друг БК сужава методски поступак у целини. Не прави разлику између методских начела који произлазе из циља васпитања, природе градива и психофизичког узраста, и методских напомена које се односе на појединости у наставном преносу. Због тога сматра да захтеви за правилно седење и држање тела не спадају у методску радну на часу цртања. То је тачна примедба.

Али, не треба заборавити да је и најчистији методски поступак непотпун и неправилан без тих биолошко-хигијенских захтева у осмогодишњој школи. Друштву нису потребне „естете” са искривљеном кичмом и упропашћеним видом.

Да завршимо. У школи треба појачати естетско васпитање на мотивима из свакодневних акција и успеха нашег радног човека, а не на априорним „личним ставовима” оних чији укусу треба образовати. Чак и када би „нова” схватања наставе цртања омогућила постизање уских циљева, она не могу бити прихваћена у целини, јер не одговарају карактеру и циљевима реформисане школе.

* * *